

Βιβλιοπαρουσιάσεις

Κωνσταντίνος Ι. Παπαδούλης

*Εισαγωγή στην πολιτική, δημοσιο-πολιτική
και συγκριτική επιστήμη: Μια εισαγωγή
στη θεωρία και τον εμπειρισμό
του συμφεροντολογισμού και της ιδιοτέλειας*
Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2002

Το βιβλίο αυτό αποτελεί ένα εισαγωγικό πόνημα πολλαπλής επιστημονικής και γνωσιακής χρήσης στις πολιτικές, δημοσιο-πολιτικές και αντίστοιχες συγκριτικές επιστήμες. Χωρίζεται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος εμπεριέχει 12 κεφάλαια και εισάγει το μελετητή στην πολιτική επιστήμη. Το δεύτερο μέρος συμπεριλαμβάνει 4 κεφάλαια και εισάγει τον αναγνώστη στην επιστήμη και την ανάλυση της δημόσιας πολιτικής ή δημόσιο-πολιτικής επιστήμης. Τέλος, το τρίτο μέρος εμπεριέχει 2 κεφάλαια και εισάγει τον αναγνώστη στη συγκριτική μεθοδολογία και κατ' επέκταση στη συγκριτική πολιτική και δημοσιο-πολιτική έρευνα και ανάλυση ή/και επιστήμη, δηλαδή στη διαλεκτική αιτιολογία και επιχειρηματολογία των πολιτικών δρώντων και των δημοσίων πολιτικών μέσα σ' ένα κράτος ή/και μεταξύ κρατών. Η διαφορά του αριθμού των κεφαλαίων δεν αποτελεί έλλειμμα βιβλιογραφίας ή επιστημονικών θεωριών, πρακτικών και γνώσεων. Απλούστατα το πρώτο μέρος της πολιτικής επιστήμης

καλύπτει και συμπληρώνει ένα αρκετά μεγάλο σύνολο επιστημονικών γνώσεων και πληροφοριών, τα οποία δεν επαναλαμβάνονται στο δεύτερο και τρίτο μέρος, αφού και η δημοσιο-πολιτική και η συγκριτική επιστήμη εξαρτώνται επιστημονικά και συμπληρώνουν και συνθέτουν τις πολιτικές επιστήμες και τανάπαλιν.

Ειδικότερα, εκείνο που τονίζει ο συγγραφέας είναι ότι τα οποιασδήποτε μορφής δημόσια, ομαδικά ή/και οργανωμένα και μεμονωμένα ή/και ιδιωτικά συμφέροντα –που διακρίνονται σε τέσσερις βασικές κατηγορίες: τα διαμαχόμενα, τα διαπλεκόμενα, τα περιχαρακωμένα και τα χειραγωγημένα συμφέροντα– αλλά και οι ιδιοτελείς συμπεριφορές, αποτελούν τη διαλεκτική σχέση και την πεμπτούσια των πολιτικών δρώντων γενικότερα, και της συνολικής διαδικασίας της δημόσιας πολιτικής, ειδικότερα. Αυτό οικοδομείται και αναλύεται μέσα από τη Θεωρία και τον Εμπειρισμό του Συμφεροντολογισμού και της Ιδιοτέλειας, που υποστηρίζει ότι στη θεωρία αλλά

και στην πράξη όλες οι ανθρώπινες πνευματικές και αξιακές, αντιλήψεις, σκέψεις και πεποιθήσεις, όπως επίσης και οι ανθρώπινες συμπεριφορές, ενέργειες και πρακτικές, εξαρτώνται και διέπονται απόλυτα και αποκλειστικά από το προσωπικό (ατομικό) και το συλλογικό (δημόσιο) συμφέρον και όφελος. Μέσα σε αυτό το γενικότερο επιστημονικό πλαίσιο ο συγγραφέας ορίζει τις έννοιες της θεωρίας, του εμπειρισμού, του συμφεροντολογισμού και της ιδιοτέλειας. Γιατί, όμως, θ' αναρωτηθεί κανείς, θεωρία αλλά και εμπειρισμός μαζί; Σύμφωνα με το συγγραφέα η ανάπτυξη των εκάστοτε συνδυασμών και υποθέσεων

των θεωριών των (ομάδων) συμφερόντων έχουν εμπειρικά επιβεβαιωθεί ανά τους αιώνες, άρα ο συμφεροντολογισμός και η ιδιοτέλεια έχουν καταστεί νομοτελειακοί κανόνες οργάνωσης και λειτουργίας όλων των κοινωνιών.

Το βιβλίο είναι καλογραμμένο, με οργανωμένη δομή και αποτελεί μία ολοκληρωμένη και εμπειροστατωμένη μελέτη των δημοσιολογικών και συγκριτικών πολιτικών επιστημών, και συμβάλλει στη γνώση άρα και στην ανάπτυξη θεωρητικών και πρακτικών εφαρμογών σε αυτούς τους τομείς.

MZ

Γιώργος Δημ. Κοντογιώργης
Πολίτης και πόλις. Έννοια και τυπολογία της «πολιτειότητας».

Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2004, σελ. 236

Η «πολιτειότητας» ως όρος επιχειρεί να προσδιορίσει την ιδιότητα του πολίτη στο φυσικό του χώρο, στην πολιτειακά συντεταγμένη κοινωνία. Η τρέχουσα ελληνική ορολογία αποδίδει την έννοια του πολίτη ως ιθαγένεια ή ως υπηκοότητα. Και οι δύο αυτές έννοιες εισήχθησαν από τη νεοτερικότητα για να ορίσουν το καθεστώς που απολαμβάνει το άτομο-μέλος της κοινωνίας του κράτους έθνους.

Εντούτοις, το σύνολο ανθρω-

ποκεντρικό παράδειγμα μας καλεί να διακρίνουμε τις ακόλουθες μορφές πολιτειότητας: την «πρώιμη» πολιτειότητα που προσιδιάζει στην πρώτη περίοδο της ανθρωποκεντρικής οικοδόμησης. Η «πρώιμη» πολιτειότητας περιλαμβάνει την «ατελή» πολιτειότητα (η έννοια του πολίτη του κράτους) και την «απλή» πολιτειότητα (η περιορισμένη ιδιότητα του πολίτη της πολιτείας). Και οι δυο αυτές μορφολογικές φάσεις έχουν ως πρόσημο την ατομική ελευθερία και, υ-

ποστηρικτικά, τα κοινωνικο-πολιτικά δικαιώματα, τα οποία εγγράφονται σε ένα σύστημα εξουσιαστικής συγκρότησης του πολιτικού και αντανακλούν τη διχοτομία μεταξύ κοινωνίας και πολιτικής.

Η διαφορά τους έγκειται στο ότι η μεν «ατελής» πολιτειότητα περιλαμβάνει, στην καλύτερη περίπτωση, την εκλογική αναφορά του πολιτικού προσώπου του κράτους και τη νομιμοποίηση, υπό όρους, των ενδιαμέσων (ή διαμεσολαβητικών) δυνάμεων στην πολιτική δυναμική· η δε «απλή» πολιτειότητα, προικίζει το άτομο με την ιδιότητα του εντολέως, δηλαδή με άμεση εντολιακή, ανακλητική και εξελεγκτική αρμοδιότητα, αντιμετωπίζοντας το κοινωνικό σώμα ως πολιτικά συγκροτημένη οντότητα. Στην πρώτη περίπτωση, το πολιτικό σύστημα προσλαμβάνεται ως απλώς αντιπροσωπευτικό, που απολήγει στο στρατωνισμό του ατόμου στη σφαίρα της ιδιωτικής κοινωνίας, καθώς όλα τα συμφυή προς αυτήν γνωρίσματα κατέχονται από τους φορείς της πολιτικής διαμεσολάβησης, ενώ στη δεύτερη, πρόκειται για μια τυπική αντιπροσώπευση, αφού όλες οι λειτουργίες της επανέρχονται στην πηγή τους, στο κοινωνικό σώμα.

Η διχοτομική σχέση μεταξύ κοινωνίας και πολιτικής συνθέτει μια σταθερά της φάσης αυτής, όμως στην αντιπροσώπευση, η πολιτική εξουσία χάνει τη δομή και τη λογική της πολιτικής κυριαρχίας. Η πολιτική τάξη παύει να τοποθετείται υπεράνω του νόμου, πράγμα που σημαίνει ότι ο πολι-

της αποκτά «έννομο συμφέρον» και θεσμική δυνατότητα να ελέγχει, να ανακαλεί, να εγκαλεί άμεσα τον πολιτικό του αντιπρόσωπο και μάλιστα «νομική» (ποινική, αστική κ.λπ.) αρμοδιότητα, δηλαδή δικαίωμα αναζήτησης ευθυνών για τα πολιτικά του πεπραγμένα.

Υπό την έννοια αυτή, η εκλογή ή η εναλλαγή του πολιτικού προσώπου στην εξουσία διακρίνεται σαφώς από τη «νομική» του ευθύνη (η ευθύνη ενώπιον της δικαιοσύνης), η οποία αφορά, όχι μόνον τον ιδιωτικό του βίο και την καταχρηστική πολιτική του λειτουργία (π.χ. η διαφθορά), αλλά και την ορθότητα της ακολουθούμενης πολιτικής (κατά το συμφέρον του κοινωνικού σώματος). Η πολιτική –δηλαδή ο σκοπός της πολιτικής– αναφέρεται απευθείας στο «κοινό» συμφέρον –κατ' επέκταση στην κοινωνική βούληση– και όχι, όπως στην περίπτωση των συστημάτων εξουσιαστικής κυριαρχίας, στο συμφέρον του «κράτους», ή αλλιώς του «δημοσίου», του «έθνους» ή σε άλλους νεφελώδεις συμβολισμούς –όπως εκείνος του «γενικού» συμφέροντος– που υπηρετούν τη νομιμοποίηση της αυτονομίας της πολιτικής κατέναντι της κοινωνίας.

Η «ατελής» και η «απλή» πολιτειότητα αρμόζουν στις «διαμεσολαβημένες» –η πρώτη– και στις αντιπροσωπευτικές –η δεύτερη– κοινωνίες. Η «πλήρης» πολιτειότητα αρμόζει στην πολιτική κοινωνία. Η διαφορά είναι καταστατική, με την έννοια ότι η πολιτική κοινωνία αποτελεί μετα-στάδιο της «διαμεσολαβημένης» και της αντιπροσω-

πευομένης κοινωνίας, στην πορεία για την ανθρωποκεντρική ολοκλήρωση, η οποία διακρίνεται από το γεγονός της διάχυσης του πολιτικού στο κοινωνικό και, συνακόλουθα, του «μαρασμού» της πολιτικής εξουσίας. Η νεωτερικότητα αγνοεί τη φάση αυτή –όπως και εκείνη της αντιπροσωπευομένης κοινωνίας–, ταυτίζοντας την έννοια της πολιτικής κοινωνίας με το αυτόνομο και κυρίαρχο κράτος της «διαμεσολαβημένης» κοινωνίας που μονοπωλεί την πολιτική λειτουργία! Η πλήρης πολιτειότητα, στο μέτρο που προσιδιάζει στην πολιτική κοινωνία, ανταποκρίνεται στην ιδιότητα του πολίτη της δημοκρατίας.

Η νεωτερική σκέψη και πράξη, έχοντας οδηγηθεί στον ορισμό του πρώτου μετα-φουδαλικού ή, αλλιώς, προ-αντιπροσωπευτικού πολιτικού συστήματος, που προσιδιάζει στη «διαμεσολαβημένη κοινωνία», ως δημοκρατίας, πραγματοποίησε ένα γνωσιολογικό άλμα με απροσμέτρητες συνέπειες. Αφαίρεσε από τη δημοκρατία το συστατικό της περιεχόμενο, την κοινωνική και πολιτική ελευθερία. Αρχικά, θεώρησε ότι θα απέφευγε το σκόπελο αυτόν, διακρίνοντας μεταξύ άμεσης και έμμεσης δημοκρατίας. Σιγά-σιγά όμως άρχισε να επιχειρηματολογεί υπέρ της ανωτερότητας της «ελευθερίας των νεότερων», δηλαδή της ατομικής ελευθερίας που εκφράζει η «ατελής» πολιτειότητα, και, τελικά, απέβαλε τον επιθετικό προσδιορισμό, για να ισχυρισθεί ότι η έμμεση «δημοκρατία» –και κυριολεκτικά ένα προαντιπροσωπευτικό πολιτικό

σύστημα– είναι το καταστάλαγμα της δημοκρατίας.

Με απλούστερη διατύπωση, το νεωτερικό επιχείρημα προσφεύγει σε μια κεφαλαιώδη αφαίρεση. Αντιδιαστέλλει την ατομική προς την πολιτική (κι όχι «συλλογική») ελευθερία, προκειμένου να ισχυρισθεί ότι η μια είναι αναρρετική της άλλης. Ότι, συνεπώς, δεν είναι δυνατή η συνύπαρξή τους. Εντούτοις, το συνολικό ανθρωποκεντρικό υπόδειγμα και, ιδίως, το ελληνικό παράδειγμα, αποκαλύπτει ότι οι διάφορες εκφάνσεις της ελευθερίας (η ατομική, η κοινωνική, η πολιτική) αποτελούν, πράγματι, στάδια στην ανάπτυξη της συνολικής ελευθερίας, τα οποία είναι επάλληλα και σωρευτικά, το ένα συνιστώντας προϋπόθεση του άλλου. Η ατομική ελευθερία είναι το καταστατικό προηγούμενο για τη μετάβαση στην κοινωνική και, στη συνέχεια, στην πολιτική ελευθερία. Χωρίς την πρώτη δεν είναι εφικτή η ανάπτυξη της δεύτερης και της τρίτης έκφανσης της ελευθερίας.

Όστε, η δημοκρατία τοποθετείται στον αντίποδα των συστημάτων εξουσίας –τόσο της «διαμεσολαβημένης» όσο και της αντιπροσωπευτικής πολιτείας– όχι διότι η πολιτική ελευθερία ευρίσκεται στον αντίποδα της ατομικής ελευθερίας, αλλά επειδή η μεν, δίνοντας έμφαση στην ατομική ελευθερία, αφήνει την πολιτική έξω από το πεδίο ενδιαφέροντος της κοινωνίας, η δε, με την προσθήκη της πολιτικής ελευθερίας, οδηγεί στην ακύρωση κάθε εξουσιαστικής δόμησης της πολιτικής.

Η ατομική ελευθερία εστιάζει μονοσήμαντα την προσοχή της στον ιδιωτικό βίο, αφήνοντας το πολιτικό πεδίο στην αρμόδια πολιτική τάξη· ενώ η πολιτική ελευθερία, αναδεικνύει την αυτονομία του ατόμου, πέραν της ιδιωτικής ζωής, και στην πολιτική διαδικασία. Πράγμα που συνεπάγεται εξ ορισμού την απορρόφηση της πολιτικής από την κοινωνία και, επείκεινα, την απόσχιση της εξουσιαστικής αυτονομίας της πολιτικής. Υπό την έννοια αυτή, δεν είναι η ατομική ελευθερία ασύμβατη με την πολιτική ελευθερία, αλλά η εξουσιαστική με τη μη εξουσιαστική θέσμιση της πολιτικής, στο πλαίσιο μιας συνολικής ενόρασης της ελευθερίας.

Οι ανωτέρω εκδοχές της πολιτειότητας, έχουν πεδίο ολοκλήρωσης την πρωτογενή πολιτειακή ολότητα του κράτους. Εντούτοις, η ελληνική μετα-κρατοκεντρική οικουμένη, στο μέτρο που θα συγκροτηθεί ως κοσμοπολιτεία –με την προσθήκη ενός υπερκείμενου, στο πρωτογενές πολιτειακό κύτταρο της πόλης κράτους, πολιτικού συστήματος– προσφέρει ένα περαιτέρω «πολιτειοτικό» παράδειγμα. Ο «κοσμο-πολίτης» δεν είναι, όπως απλουστευτικά νομίζεται στην εποχή μας, το άτομο που «αισθάνεται» ή «συμπεριφέρεται» ως πολίτης του σύμπαντος κόσμου, αλλά ο τυπικός πολίτης του πολιτικού συστήματος που συγκροτεί πολιτειακά την ανθρωποκεντρική οικουμένη. Στην οικουμενική φάση του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος, η κοσμοπολιτεία αρθρώνεται ως ένα

είδος συμπολιτείας, που αντανakλάται αναλόγως και στην τυπολογία της πολιτειότητας.

Συμπεραίνουμε ότι η πολιτειότητας αναγνωρίζεται, αφενός, στο περιβάλλον της πρωτογενούς κοινωνικής ολότητας, η οποία διαφοροποιείται τυπολογικά σε συνάφεια με την εσωτερική ολοκλήρωση της «πόλης» (η «ατελής», η «απλή» και η «πλήρης» πολιτειότητας) και, αφετέρου, στο επίπεδο του κοσμοσυστήματος, ως κοσμο-πολιτειότητας, που ανάγεται στην κοσμόπολη. Η κοσμοπολιτειακή πολιτειότητας αποτελεί σωρευτικό στάδιο της εν γένει πολιτειότητας, όπως ακριβώς και το θεμέλιό της, η οικουμενική κοσμόπολη, στο πλαίσιο της συνολικής εξέλιξης του ανθρωποκεντρικού κοσμοσυστήματος.

Η διαπίστωση ότι σήμερα η πολιτική ελευθερία δεν εγγράφεται στα ενδιαφέροντα κανενός κοινωνικού υποκειμένου και, γι' αυτό, δεν διαδηλώνουν οι κοινωνίες για την εμπραγμάτωσή της, δεν ακυρώνει την καταστατική διαφορά που συνεπάγεται η μη ύπαρξή της στο επίπεδο του πολιτικού συστήματος και της πολιτειότητας. Επιβεβαιώνει, αντιθέτως, ότι οι κοινωνίες της νεοτερικότητας είναι «ικανοποιημένες» με τη βίωση της απλώς ατομικής ελευθερίας και, κατά τούτο, νομιμοποιούν το αντίστοιχο πολιτικό σύστημα της μη αντιπροσωπευτικής διαμεσολάβησης, όπως ακριβώς και τα δουλοπαροικιακά στρώματα νομιμοποιούσαν τη φεουδαρχία.

Γιώργος Δημ. Κοντογιώργης

Το αυταρχικό φαινόμενο.

4η Αυγούστου, 21η Απριλίου.

Ερμηνευτικές προσεγγίσεις της «πολιτειότητας».

Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2004, σελ. 171

Το αυταρχικό καθεστώς αποτελεί φαινόμενο του 20ού αιώνα. Η ολοκληρωτική του εκδοχή χρησιμοποιήθηκε, αρχικά, για να προσδιορίσει τον ιταλικό φασισμό και το γερμανικό ναζισμό.

Η έννοια του ολοκληρωτισμού αναφέρεται στην καθολική απορρόφηση των παραμέτρων της κοινωνίας από το κράτος, με όρους πραγματικής ή, πληρέστερα, τυπικής ιδιοκτησίας. Κατά τούτο, συγκροτεί κοινωνικο-πολιτικό σύστημα. Τυπική περίπτωση ολοκληρωτικού συστήματος αποτελεί το σοβιετικό καθεστώς, καθώς εμφανίζεται να απορροφά εν είδει ιδιοκτησίας, όχι μόνον την πολιτική, αλλά θεμελιωδώς τα μέσα της παραγωγής, έτσι ώστε να συσσωρεύει στα χέρια του μια καθόλα μονοπωλιακή και, συνακόλουθα, εκρηκτική δύναμη, συντριπτική για την αυτονομία της κοινωνίας. Ο φασισμός και ο ναζισμός, από την πλευρά τους, συνδυάζουν την ολοκληρωτική πολιτική βούληση για μια καθολική ιδιοποίηση του κράτους. Δεν μεταβάλουν όμως τη θεμελιακή υπόσταση της κοινωνίας ούτε θίγουν τον ιδιωτικό χαρακτήρα της οικονομίας.

Το νεότερο ολοκληρωτικό κράτος επαγγέλλεται την εγκαθίδρυση μιας αδιαμεσολάβητης σχέσης με την κοινωνία, την οποία όμως αντιλαμβάνεται ως προσάρ-

τημά του κι όχι ως συντελεστή του πολιτικού συστήματος. Σε αντίθεση, ωστόσο, με τον τυπικό ολοκληρωτισμό, που καταργεί το υπόβαθρο της διαμεσολάβησης, το φασιστικό/ναζιστικό φαινόμενο επιδιώκει την ακύρωση της διαμεσολαβητικής λειτουργίας των ενδιάμεσων δυνάμεων, με την ενσωμάτωσή τους στο σύστημα, κι όχι την κατάργησή τους.

Το αυταρχικό φαινόμενο, αντιθέτως, αφορά στην καταχρηστική ιδιοποίηση του πολιτικού συστήματος, είναι στην καλύτερη περίπτωση καθεστώς, με την έννοια ότι ο φορέας του καταλαμβάνει το κράτος και επιστρατεύει τον κατασταλτικό του μηχανισμό ως τρόπο άσκησης της πολιτικής εξουσίας επί της κοινωνίας. Το αυταρχικό καθεστώς, παίρνει τη μορφή της στρατιωτικής δικτατορίας και απαντάται στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου.

Η μετάβαση από την εποχή της λεγόμενης «παγκοσμιοποίησης», το αυταρχικό φαινόμενο, από όπλο στα χέρια του ηγεμονικού συμπλέγματος, γίνεται όχημα άμυνας των κρατών της «τριτοκοσμικής» περιφέρειας. Οι χώρες αυτές, αντιμέτωπες με τη διείδυση του οικουμενικού κεφαλαίου και τη μονοσήμαντη πολιτική κυριαρχία του κοσμοσυστημικού ηγεμόνα, επιχειρούν να οχυρωθούν

πίσω από την αρχή της κρατικής κυριαρχίας και, με όπλο τον αυταρχισμό, να εμποδίσουν τη λεγόμενη δημοκρατία να λειτουργήσει ως όχημα για την ανατροπή των εσωτερικών κοινωνικών δομών και συσχετισμών.

Το δίλημμα «εσωτερική ελευθερία» ή «εθνική κυριαρχία» φαίνεται να παρακάμπτει, ουσιαστικά, το ερώτημα που έχει να κάνει με το γενικότερο δημοκρατικό έλλειμμα της εποχής μας. Έλλειμμα που δεν αφορά τις κοινωνίες της δεύτερης μετάβασης (βασικά τις κοινωνίες του «τρίτου κόσμου») στον ανθρωποκεντρισμό, αλλά κυρίως εκείνες του κόσμου της νεοτερικής πρωτοπορίας, οι οποίες, βυθισμένες στην απόλαυση του κεκτημένου τους, ενδιαφέρονται περισσότερο να αποδείξουν στους «τριτοκοσμικούς» εταίρους τους στο παρόν κοσμοσύστημα τη «δημοκρατική» τους ανωτερότητα, αντί να διερωτηθούν για το δικό τους δημοκρατικό έλλειμμα.

Η κατασκευή αυτή της νεοτερικότητας και, εν τέλει, η θεωρία που προβάλλει την ισχύ ως μήτρα της πολιτικής, εισάγει ως θεμελιώδη υπόθεση εργασίας, με την οποία θα κριθεί η δημοκρατική ωριμότητα μιας κοινωνίας, την έννοια της «civil society». Η έννοια αυτή, αποδόθηκε στην ελληνική με τον καθόλα αδόκιμο και, πάντως, παραπλανητικό όρο της «κοινωνίας πολιτών». Η «κοινωνία των πολιτών» ορίζει την κοινωνία καθεαυτή, το σώμα των πολιτικά συντεταγμένων μελών της, το δήμο. Η «civil society» ορίζει, απεναντίας, τις δυνάμεις της κοι-

νωνίας που διαμεσολαβούν ή, ορθότερα, που δρουν ανάμεσα στη σύνολη κοινωνία και στην πολιτική που ενσαρκώνει εν είδει ιδιοκτησίας το κράτος. Στο πλαίσιο αυτό, η κοινωνία δεν υπάρχει ως πολιτική κατηγορία, αποτελεί μια κοινωνία-ιδιώτη.

Συνομολογείται, επομένως, ότι η μη αυταρχική ροπή των οικονομικά αναπτυσσόμενων χωρών της νεοτερικότητας οφείλεται στη χειραγώγηση της (ούτως ή άλλως, μη αντιπροσωπευτικής) εξουσίας από τις δυνάμεις της κοινωνικοοικονομικής διαμεσολάβησης και ισχύος που δρουν βασικά στο πεδίο του παρασκηνίου. Κι όχι στη δημοκρατική ή έστω αντιπροσωπευτική δομή του κράτους, καθώς η τελευταία προϋποθέτει την ανθρωποκεντρική ωριμότητα και, συνακόλουθα, την οργανική ενσωμάτωση της κοινωνίας στο πολιτικό σύστημα.

Η αλήθεια του επιχειρήματος ότι οι (ευρωπαϊκές) μάζες είναι επιρρεπείς στο λαϊκισμό, στη δημαγωγία και στους πάσης φύσεως ολοκληρωτισμούς, συνάδει ακριβώς με την παραδοχή αυτή, ενώ συγχρόνως επικυρώνει τον ισχυρισμό μας για τη μη ευδοκίμηση του φασιστικού φαινομένου στην Ελλάδα του μεσοπολέμου. Κατά τούτο, το ενδιαφέρον που εγείρει το ερώτημα, πώς θα ετίθετο το ζήτημα του αυταρχικού φαινομένου αν το πολιτικό σύστημα δεν ήταν ολοκληρωτικά αυτονομημένο, εγκალεί την εποχή μας να εξηγήσει γιατί δεν προχωρεί στην αντιπροσωπευτική του ανασυγκρότηση και, επέκεινα, να α-

πολογηθεί για το στρατωνισμό της κοινωνίας στο καθεστώς της «ιδιωτείας».

Το ελληνικό παράδειγμα έρχεται ακριβώς να σχετικοποιήσει το αναπτυξιακό επιχείρημα, εισάγοντας την άγνωστη στον κόσμο της νεοτερικότητας παράμετρο της «κοινωνίας», της οποίας η, εν προκειμένω κληρονομημένη, πολιτική κουλτούρα, την τοποθετεί ως αυτόνομο συντελεστή της πολιτικής ζωής.

Κατά τούτο, η εγγραφή του ελληνικού αυταρχικού καθεστώτος στον ομόλογο κύκλο των χωρών της Νότιας Ευρώπης, υπό το πρίσμα της αναπτυξιακής της χωροθέτησης, δηλαδή ως ημι-περιφέρειας, είναι τουλάχιστον αδόκιμη. Διότι αν μη τι άλλο παραθεωρεί το γεγονός ότι οι αυταρχισμοί της Ιβηρικής χερσονήσου ανάγονται, όχι στην ιδιαιτερότητα του Νότου, αλλά στην ολοκληρωτική δυναμική που παρήγαγε η κεντρική Ευρώπη του μεσοπόλεμου. Στον αντίποδα, η ελληνική δικτατορία αποτελεί ένα τυπικό παράγωγο του Ψυχρού Πολέμου και, οπωσ-

δήποτε, συμβάν στην ιστορία του πολιτικού συστήματος του ελληνικού κράτους έθνους.

Υπό την έννοια αυτή, οι αυταρχισμοί της Ιβηρικής χερσονήσου εγγράφονται ως μεταβατικά καθεστώτα, γνώριμα σε χώρες που εισέρχονται για πρώτη φορά στο προ-αντιπροσωπευτικό νεοτερικό πολιτικό σύστημα. Αντιθέτως, στην περίπτωση της Ελλάδας, το αυταρχικό καθεστώς αποτελεί παρέκβαση, καθώς είναι η πρώτη νεότερη χώρα που το εφήρμοσε, στις αρχές του 19ου αιώνα, με ρήτρα την καθολική ψήφο. Αν, επομένως, υιοθετηθεί η υπόθεση της αναπτυξιακής ερμηνείας του πολιτικού συστήματος και, μάλιστα, της ταξινόμησης της Ελλάδας στις χώρες της ημιπεριφέρειας, δεν μπορεί να εξηγηθεί το γεγονός ότι προηγήθηκε, ως προς αυτό, σε σχέση με τις χώρες της νεοτερικής πρωτοπορίας, οι οποίες θα εμπραγματώσουν τις αξίες του (την καθολική ψήφο και άλλες συναφείς), μετά από πολλούς αγώνες, έναν έως ενάμισι αιώνα αργότερα.

